

Svetový étos – základ svetovej spoločnosti

Etický konsenzus – zhoda v určitých hodnotách, kritériách, postojoch – ako základ pre nastávajúcu *svetovú spoločnosť*: nie je to veľká, krásna ilúzia? Vzhľadom k danej rôznosti národov, kultúr, náboženstiev, vzhľadom k súčasným tendenciám a trendom kultúrneho, jazykového a náboženského sebakpresadzovania, ba aj vzhľadom k rozšírenému kultúrnemu nacionalizmu, jazykovému šovinizmu a náboženskému fundamentalizmu: môžeme vôbec pomýšľať na etický konsenzus, a to dokonca v globálnych rozmeroch? Možno však argumentovať aj opačne: práve vzhľadom k tejto tiesnivej situácii je základný etický konsenzus *nutný* (Hans Küng).

Hans Küng: Od ekumenickej teológie k svetovému étosu

Nemecký teológ *Hans Küng* (nar. 1928 vo Švajčiarsku) je výrazným zástancom *ekumenizmu*, v jeho duchu pôsobil už ako teologický poradca Druhého vatikánskeho koncilu. Vo svojich prácach sa venuje *zásadným otázkam a problémom tradičného a súčasného kresťanstva*. Od roku 1963 bol profesorom dogmatickej a ekumenickej teológie a riaditeľom *Inštitútu pre ekumenické bádanie*. V súčasnosti je emeritovaný, angažuje sa v Nadácii *Svetový étos*, ktorú založil. Vďaka snahám Dr. Karla Flossa bola v Prahe a v Sázave založená tiež česká nadácia *Svetový étos – centrum Prokopius*, s cieľom verejne zastupovať snahy svetového étosu. Súčasnosť a budúcnosť svetovej politiky a svetového hospodárstva v Küngovom ponímaní nezastupiteľne *prepája* ústredná kategória *svetového étosu*. Avšak do akej miery a akým spôsobom možno v politike aplikovať úlohu *étosu*? Ako možno zdôvodniť jeho funkciu v *hospodárstve*, o ktorom počúvame, že podlieha výhradne *ekonomickým zákonitostiam*? Aká je vlastne úloha *etiky* v súčasnom čím ďalej tým viac *prepojenom* svete veľkej politiky a veľkých ekonomických podnikov? Po dôkladnom rozbere naznačenej problematiky dospieva Küng k základnému poznaniu: *nemôže pokračovať svetová politika starého štýlu, nemôže pokračovať ekonomika starého razenia. Demokratická spoločnosť*, ktorej sa nemôže a ani nesmie predpisovať svetový názor, sa udržiava a rozvíja na základe spoločných etických hodnôt, kritérií a postojov, ktorých spolunositeľmi musia byť ľudia *najrôznejších náboženstiev a svetonázorov*. Moderný štát správne funguje na základe *etického konsenzu* civilnej spoločnosti. Pre nový demokratický svetový poriadok to znamená:

- Nehodí sa pre neho nemorálna „*reálna politika*“ starého štýlu ani moralizujúca „*ideálna politika*“ – potrebuje *zodpovednú* politiku, ktorá sa snaží *spájať* politický kalkul s etickým úsudkom.

- Nehodí sa pre neho len etika svedomia „*ideálnych ekonómov*“, ktorým stačí výlučne morálna motivácia a dobrý účel, ktorí sa však nezaťažujú *danými ekonomickými zákonitosťami* a konkrétnou *uskutočiteľnosťou* v mimoriadne zložitých hospodárskych systémoch. Nestačí však ani len etika úspechu „*reálnych ekonómov*“, pre ktorých *zisk* „*posväcuje*“ všetky, v prípade potreby dokonca aj *nemorálne prostriedky*, akými sú vierolomnosť, lož a podvody a rovnako aj *každý účel*, hoci aj bezuzdnú hrabivosť, konštatuje Küng a dodáva: „*Vhodný je len étos zodpovednosti realistických ekonómov s idealistickým horizontom, étos rešpektujúci hospodárske zákonitosti a etické merítka.*“ Küng dva razy navštívil Prahu. O týchto svojich návštevách píše: „*Aký veľký a potešujúci je rozdiel medzi mojou prvou a druhou návštevou Prahy! Pri prvej návšteve tajné stretnutie so signatármi Charty 77: viac než hodinu trvajúce zadržanie na hranici a neisté povolenie vstupu; potom konfiškácia všetkých mojich kníh prinesených pre priateľov, nakoniec predsa len túžený vstup a stretnutie s asi tridsiatimi pozvanými osobami v súkromnom byte, pričom si dolu museli všetci vyzuť topánky, aby sa podľa hluku na schodišti nepoznalo, koľko ľudí sa hore zhromažďuje (...) A na konci deväťdesiatych rokov: bývalý disident a väzeň Václav Havel, prezident Českej republiky, posielal pozvanie na FORUM 2000 na Pražskom hrade, medzinárodné grémium expertov tu môžem celkom otvorene diskutovať o naliehavých problémoch na prahu tretieho tisícročia (...) Môj referát na tomto stretnutí sa zaoberal svetovým étosom vo vzťahu k svetovej politike a svetovému hospodárstvu.*“

Je étos potrebný?

Úsilie ľudstva zahŕňa tiež a dokonca primárne tie *elementárne etické normy*, ktoré siahajú ďaleko pred gréckych mysliteľov a súvisia už s tým, ako sa človek stával človekom, čo nepatrí len šeru dávnoveku, a až do súčasnosti tvorí základný súbor – samozrejme ohrozovaný – *všeobecne záväzných* pravidiel ľudského správania a spolužitia, pravej ľudskosti, toho, čo nazývame *humanum*. Tieto *etické normy* si ľudia nemohli jednoducho priniesť ako fixné riešenie z neba, alebo ich dokonca vyvodiť z nemennej prirodzenosti človeka. Skôr museli „na Zemi“, kde však bol život po celé tie tisícročia určovaný *nábožensky*, na základe početných a čiastočne krutých skúseností *nachádzať* určité pravidlá správania a spolužitia, ktoré si potom museli *osvojiť* a *vyskúšať*. Neboli to teoretické úvahy, ale celkom *praktické životné potreby*, ktoré museli mať ľudia na zreteli ako jednotlivci, ako kmeň, či národ, keď chceli *prežiť* a *žiť spolu*. Inak povedané: Kde sa ukázali – napríklad na ochranu života, manželstva, vlastníctva – určité ľudské naliehavosti a nutnosti, boli potrebné isté regulatívy

správania regulatívy správania, priority, konvencie, zákony, zvyky, skratka *normy*, konštatuje Küng a dodáva: „*Po obdobiach osvedčovania a navykania došlo nakoniec k všeobecnému uznaniu takto vžitých noriem.*“ Morálne normy a formulované povinnosti sú a musia byť *rozumovo zdôvodniteľné*. Morálne normy a konanie sú *ospravedlniteľné*. Ospravedlniteľné znamená, že človek nie je odkázaný len na inštanciu svedomia, „hlas prírody“, daimonion, „hlas krvi“, „hlas Boží“, náboženské alebo svetské authority, ale že svoje konanie samostatne *reflektuje, zvažuje a rozhoduje*. *Etika* môže ako filozofická disciplína vzniknúť vtedy, keď jednotlivec nerobí svoje rozhodnutia len na základe istých vopred daných hodnôt, ale až vtedy, keď sa vynorí otázka o *platnosti* a *zdôvodniteľnosti* hodnôt a morálnych noriem. Treba rozlišovať: *etiku* ako systematickú reflexiu a *morálku* ako systém noriem vzťahujúcich sa na konanie a správanie osôb. V etike rozumieme *zdôvodnením* pokus *rozumieť* špecifickým požiadavkám na *platnosť* normatívnych výrokov, teda na *správnosť* morálnych viet týkajúcich sa povinnosti alebo primeranosti odporúčaní, a to s pomocou *presvedčivých argumentov*. Povinnosť zdôvodnenia má ten, kto robí normatívnu výpoveď a nárok na zdôvodnenie má adresát normatívnych vyjadrení. Pokiaľ normatívna výpoveď stratí samozrejmosť je nutné jej *zdôvodnenie*. Podobne aj v prípadoch, kde existujú oprávnené *alternatívy*. Pojem *morálky* obsahuje predstavu o niečom *väčšom* než indivídium. Obhájenie *vlastného konania* pomocou morálnych dôvodov nie je možné len uvedením *výhod*, ktoré získam ako *indivídium*. Dôvody musia byť zlučiteľné s dôvodmi širšieho „publika“. V dejinách etiky nachádzame rôzne snahy vyjadriť, stanoviť, či popísať ideu, podľa ktorej je etické konanie akceptovateľné *univerzálne*. *Normatívnou výpoveďou* môže byť princíp, norma, pravidlo, súdy týkajúce sa konania, maxima, rady či odporúčanie (R. Brázda). Na svete neexistuje národ bez náboženstva, a tým skôr národ bez etosu, teda bez celkom konkrétnych noriem a merítok. Jedná sa prirodzene o *nepísané normy*, odovzdávané v príbehoch, podobenstvách a príkladoch. Na nich stavia každá ľudská spoločnosť. *Nepísané etické normy* tvoria „*skalu*“ (M. Mauss), na ktorej je vybudovaná ľudská spoločnosť. Nazvime to „*prvotný etos*“ – ten tvorí jadro spoločného etosu ľudstva, *svetového etosu*. *Svetový etos* (chápaný synchronicky) teda nemá základ len v súčasných spoločných základných normách rôznych náboženstiev a regiónov. Vychádza *tiež* (chápaný diachronicky) zo základných noriem kmeňových kultúr presadzujúcich sa už v *prehistórii* (pred vznikom písomných prameňov). Aj keď nemôžeme pozeráť na všetky normy ako na obdobu pôvodne daného etosu, môžeme pre zdôraznenie všemožnými premenami danej *kontinuity* povedať: „*súčasný univerzálny etos v priestore sa zakladá na prvotnom étose v čase*“, konštatuje Küng. A preto niet divu, že už zakladatelia národopisu, tí veľkí cestovatelia, ktorým už od antiky vďačíme za správy o rôznych kultúrach, boli

fascinovaní na jednej strane *kultúrnou odlišnosťou*, ale na druhej strane tiež *spoločnými základnými črtami* napriek všetkej rozdielnosti. V popredí záujmu moderných etnológov bola dlho kultúrna rozmanitosť a variabilita. Teraz však v súvislosti s diskusiou o *globalizácii* vnímajú požiadavku vyzdvihnúť vedľa kultúrnych rozdielov zreteľne to, čo ľudí *spája*. Vznikajú nové porovnávacie štúdie. Práve tu nemožno nedoceniť *význam mýtov a rituálov pre étos*. Tie pre malé kmeňové skupiny garantujú určitý *základný poriadok*, ktorý spočíva na fundamentálnych *sociálnych danostiach*, konštatuje Küng. Samotných *desať Božích prikázaní* – oných „*desať slov*“ (porov. Ex 34,28; Dt 4,13; 10,4), ktoré sa v hebrejskej Biblii vyskytujú v dvoch verziách (porov. Ex. 20,2-17; Dt 5,6-21) – muselo prejsť svojou históriou. Príkazy „*druhej tabule*“, ktoré sa týkajú *medziludských vzťahov* (úcta k rodičom, ochrana života, manželstvo, vlastníctvo a česť blížneho), siahajú do mravných tradícií predizraelských polokočovníckych zvykov a majú na Prednom východe početné analógie. Prešli dlhé stáročia *osvojovania, vybrusovania a osvedčovania*, než sa Desatoro stalo obsahovo a formálne tak všeobecným a stručným, že mohlo byť považované za *dostatočný výraz vôle Jahveho, Božej zmluvy s jeho ľudom*. Špecificky izraelské *nie sú* teda tieto prastaré etické *minimálne požiadavky*, ale ich *podriadenie* legitimujúcej a ochraňujúcej autorite Jahveho a jeho zmluvy, ktorá je „*predmetom*“ onej „*prvej tabule*“ (povinnosti voči Bohu) zdôrazňuje Küng. V Izraeli niet žiadnej morálky okrem tej, ktorá smeruje k Jahvovi. Biblické myslenie *nepozná* žiadnu „*etiku*“ vo filozofickom zmysle. *Biblické pojmy*, ktoré zdanlivo zodpovedajú pojmom našej *etiky*, majú podstatne iný význam, pretože sa nachádzajú v novom „*silovom poli*“. Tieto pojmy nadobúdajú svoj pravý zmysel v myšlienkovom svete, ktorého *stredom je Boh* (C. Tresmontant). "(...) *Desatoro nebolo nazývané 'zákon'* , išlo v ňom skôr o dokument slobody, o zvesť o *nedotknuteľnej slobode Božej aj o nedotknuteľnej slobode blížneho, ktorého život, manželstvo, majetok, česť a všetko, čo má, musí byť rešpektované*“ (J. J. Stamm). Keďže aj *kresťanstvo* si osvojilo „*desať slov*“ a tiež *korán* predkladá zodpovedajúci súhrn najdôležitejších etických povinností, možno už tu hovoriť o *spoločnom základnom étose* prinajmenšom troch prorockých monoteistických náboženstiev, ktoré chcú zaistiť základnú *ľudskosť človeka* odvolaním sa na *Božiu autoritu*. Niektoré z noriem, ktoré sa už skoro vžili, sa v celkom zmenenej dobe opäť prežili a boli opustené. Avšak ako ony, tak ešte viac základné požiadavky desatora boli *zásadne spochybnené až na konci moderny*, keď bol vyhlásený „*človek mimo dobro a zlo*“ so svojím pokusom „*prehodnotiť všetky hodnoty*“. Friedrich Nietzsche, hlásateľ človeka určovaného len „*vôľou k moci*“ („*nadčloveka*“), už skoro poznal, že „*smrťou Boha*“ sa dáva k dispozícii aj morálka ľudstva, doteraz *garantovaná Bohom*. V súčasnosti si teda už musíme uvedomiť, aké prastaré ľudské tradície vlastne

opúšťame nihilistickým uznávaním platnosti čohokoľvek, keď *neúčinnosť etických noriem* nielen zisťujeme, ale pokiaľ je to možné ešte aj podporujeme. Medzitým stále viac ľudí, či majú alebo nemajú vzťah k náboženstvu pozoruje, že potom ako sa náhražkové náboženstvá 19. a 20. storočia so všetkými ich hrôzami ukázali ako falošná viera, vydávame sa *orientačnému vákuu*. Vzhľadom k účinnosti a neúčinnosti *etických noriem* na tomto globálnom pozadí treba poznamenať:

1. Keby ľudstvo bolo „neporušeným svetom“ svätcov nepotrebovalo by vôbec žiadne pravidlá etického správania. Avšak ľudstvo, aké je fakticky od svojho vzostupu zo živočíšneho sveta, riadeného len pudom, potrebuje riadiace, *etické normy*. Potiaľ je étos zásadne *kontra – faktický*. Nehovorí čo je, ale čo má byť.
2. Pravidlá etického správania sa od počiatku *stále porušovali*: ľudom nie je normálne dané žiť bez viny. Dokonca aj svätci sa považovali za veľkých hriešnikov.
3. Pravidlá etického správania však ľudia napriek všetkému tiež *vždy* v prekvapujúcom rozsahu dodržiavali – z presvedčenia, prispôsobenia, donútenia alebo z akýchkoľvek iných dôvodov. Dokonca aj tí, ktorí sa nimi nechcú riadiť, majú na radu Machiavelliho aspoň predstierať ich dodržiavanie. Bez nejakých *základných etických noriem* by v skutočnosti *nemohol* fungovať ani rodinný, ani spoločenský život, ani hospodárstvo, ani politika, ani kultúra.
4. Ak sa dnes často zásadne alebo jednoducho fakticky ignoruje samo desatoro, *nie je to argument proti desatoru*, ale proti ľuďom, ktorí nie sú dostatočne ľudskí, aby boli schopní brať ohľad na tieto imperatívy elementárnej ľudskosti. Z tejto úvahy vyplýva nasledujúci pohľad: O tisíc rokov staršia než *formulácia všeobecných ľudských práv* (veľký výdobytok moderného osvietenstva) je *formulácia všeobecných ľudských povinností*. A budeme si musieť položiť otázku, či vôbec možno presadiť lepšie dodržiavanie ľudských práv bez lepšieho dodržiavania ľudských povinností. Je potešiteľné, že medzi sociológmi sa postupne presadzuje názor, že ľudské dejiny stoja na prechode k novému a neistému veku, čo má takpovediac nepredstaviteľné filozofické implikácie a súvisí s otázkou čo je podstatou človeka, konštatuje Küng. Má *morálka* korene v našej evolučne formovanej prirodzenosti alebo je výsledkom radikálneho rozchodu s minulosťou? Holandský primatológ pôsobiaci v USA Frans de Waal (1948) navrhuje odpovedať na obe otázky spoločne. Predkladá výsledky dlhodobých skúmaní, podľa ktorých naši najbližší biologickí príbuzní vykazujú prirodzené sklony, ktoré sú spriaznené s *moralitou*. Ide predovšetkým o súcit, empatiu, delenie sa o potravu, riešenie konfliktov. De Waal obhajuje stanovisko, podľa ktorého

je jadrom morálky *sociálna prirodzenosť*, ktorú máme spoločnú s inteligentnými primátmi, čo podľa neho znamená, že *morálka je zakotvená v našej prirodzenosti* (de Waal, F., *Primaten and Philosophen. How Morality Evolved.*). Morálka tvorí kontinuum troch základných rovín: 1. *morálne pocity* – tvoria základné stavebné kamene morálky (empatia, reciprocita, riešenie konfliktov, zmysel pre férovosť, schopnosť utvárať harmonické vzťahy); 2. *sociálny tlak / sociálna kontrola* – preferuje konanie, ktoré zvýhodňuje kooperatívny život v skupine; využíva pritom odmenu, trest či vytváranie reputácie; jedná sa o zmysel pre spoločenstvo, ktorý posilňuje kooperáciu a sociálnu súdržnosť; v tejto rovine funguje morálka podobne ako sociálna zmluva; dôvody pre vývoj sociálnej kontroly správania nie sú doteraz presvedčivo vysvetlené ; 3. *posudzovanie a rozvažovanie* – osoby sú schopné internalizovať ciele a potreby druhých v takej miere, aby sa tieto ciele a potreby objavili v našom posudzovaní konania druhých (aj v situáciách, kde sa nás to priamo netýka; osoby sú schopné *sebareflexívneho morálneho súdu*, ktorý môže riadiť konanie). V tejto rovine sa najviac *vzd'aluje* svetu ostatných živočíchov; už len tým, že sme pravdepodobne ako jediní zo živočíchov schopní premýšľať o tom prečo myslíme, ako myslíme, takže sme schopní komplikovaných úvah o treste smrti, klonovaní, používaní zvierat pre laboratórne účely, atď. Pravdepodobne ako jediní máme vedomie *o dôvodoch* vlastných presvedčení a konaní. Toto vedomie je prameňom *rozumu a inteligencie*. Vďaka inteligencii a rozumu sme tiež schopní *normatívneho* sebaurčenia, súcitenia a posudzovania našich vlastných motívov a charakterových črt ako nejakého predmetu. Schopnosť *normatívneho sebaurčenia*, rovina *normatívnej kontroly* patrí len človeku. Základom *morálky* je primerané použitie tejto schopnosti – teda možnosti vyslovovať súdy o tom, čo *musíme robiť* a ich nasledovanie. Súčasne nás evolúcia morálky upozorňuje na úlohu *sociálnych interakcií*, ktoré konštituuju základ morálneho rozvažovania. Práve internalizované interakcie zakladajú *morálne normy a hodnoty*. Toto stanovisko je posilňované *neurovedami*, ktoré naznačujú, akým spôsobom je naše ja vtelené do *sociálneho prostredia* a ako je ním určované, konštatuje Brázda.

Jadro globálneho étosu

Dnes už nemôžeme vážne spochybňovať, že epocha v ktorej sa svet ocitol a ktorá je tak ako všetky predchádzajúce poznačená vlastnou politikou, technológiou, si žiada *svoj étos*. To znamená *zásadný konsenzus* vo vzťahu k záväzným hodnotám, nezvratným merítkam

a zásadným osobným postojom. Bez tohto konsenzu v otázkach étosu hrozí každej spoločnosti skôr či neskôr chaos alebo diktatúra. Bez *svetového étosu* nemôže existovať *lepší svetový poriadok*, zdôrazňujú Hans Küng a Karl – Jozef Kuschel. *Svetový étos* pritom nechápeme ani ako svetovú *ideológiu*, ani ako jednotné *svetové náboženstvo* stojace mimo všetky existujúce náboženstvá, ani ako zmes všetkých náboženstiev. Jednotné ideológie už ľudstvo unavujú a svetové náboženstvá sú vo svojich ponímaniach viery a „dogmách“, vo svojich symboloch a rítach natoľko rozdielne, že by „zjednotením“ vznikol nezmyselný synkretizmus. *Rozdiely* nielen medzi národmi, kultúrami a náboženstvami, ale tiež medzi formami života, koncepciami vedy, hospodárskymi systémami, sociálnymi modelmi a spoločnosťami viery sú tak veľké, že na plnú zhodu v otázke étosu nemožno myslieť: teda *žiadny totálny etický konsenzus*. Ale nech sú už národnostné, kultúrne a náboženské rozdiely akokoľvek rozmanité a mnohvrstevné, ide napriek tomu *všade o ľuďoch*, a títo ľudia majú v súčasnosti práve na základe moderných komunikačných systémov, predovšetkým rozhlasu a televízie, stále intenzívnejší pocit, že tvoria *osudové spoločenstvo* na našej Zemi, na ktorej by už len netesnosť v nejakej atómovej elektrárni alebo nesprávna biologická či genetická manipulácia mohla ohroziť celé svetadiely. A tu sa kladie otázka, či nemôže, alebo nemá existovať *minimum* hodnôt, kritérií a postojov, ktoré sú všetkým ľuďom spoločné: teda *minimálny etický konsenzus*. Inak povedané. Svetový étos *neredukuje* svetové náboženstvá na etický minimalizmus, predstavuje však *minimum* toho, *čo je svetovým náboženstvám už teraz v otázke étosu spoločné*, vysvetľujú Küng a Kuschel. *Rozlíšenie* medzi právnymi a etickými povinnosťami je dôležité pre presnejšie rozlišovanie rovín *práva a étosu*, ktoré má početné implikácie práve pre uskutočňovanie *ľudských práv*. Najprv je treba objasniť otázku: *Môžeme len na základe ľudských práv rozvinúť ľudský étos platný pre celé ľudstvo?* Roviny práva a étosu sa k sebe vzťahujú rozmanite: vznik, existencia a využívanie práva *predpokladá* étos. Na druhej strane sa však étos *nevyčerpáva* v práve. Roviny práva a étosu je preto treba *zásadne rozlišovať*, čo má význam práve pre ľudské práva:

- Ľudia majú *základné práva*, ako sú vyjadrené v deklarácii ľudských práv. Im zodpovedajú povinnosti štátu a jednotlivých občanov tieto práva ctíť a chrániť: Sú to právne povinnosti. Tu sme v *rovine práva*, zákonov, paragrafov, justície, polície. Prakticky to znamená: Vonkajšie, zákonom zodpovedajúce správanie možno preskúmať, právo je v princípe žalovateľné a v nutnom prípade vymáhateľné („v mene zákona“).
- Ľudia však majú zároveň *pôvodné povinnosti*, ktoré sú dané charakterom osoby a preto sa nezakladajú na nejakých právach. Sú to právne nefixované etické povinnosti. Nachádzame sa v *rovine étosu*, mravov, svedomia, „srdca“. V dramatickom príbehu

o Dávidovi a Náthanovi opisuje Biblia ako *schopnosť sa za seba hanbiť* musí niekedy v človeku „prebudiť“ niekto *iný* (2 Sam 11-12). V kresťanstve sa *svedomie* chápe ako *Boží hlas*, a preto tá najvyššia autorita, hlas, ktorý sa musí individuálne „prebúdzat“, teda vychovávať. Prakticky to znamená: Vnútorne mravne dobré zmýšľanie *nemožno preskúmať*; preto tiež nie je žalovateľné a už vôbec nie vynútiteľné („myšlienky sú slobodné“).

- *Z ľudských práv samých* aj keď sú pre človeka základné, *nemožno odvodiť úplný ľudský étos*, ktorý musí obsiahnuť aj ľudské povinnosti dané *pred* právom. *Pred* každým právnym zakotvením a zákonodarstvom je tu *mravná samostatnosť* a vedomá *vlastná zodpovednosť* jednotlivého človeka, s ktorou sa spájajú nielen *základné práva*, ale tiež *základné povinnosti*. Rozlíšenie *práva* a *étosu* má závažné dôsledky: Pretože právo a étos nie sú vopred totožné, ale sa môžu *rozchádzať*, nefunguje právo veľmi často vôbec. Platí to pre politiku: Keď nemajú jeden, alebo obaja zmluvní partneri od počiatku *etickú vôľu*, ktorá nie je priamo preskúmateľná a už vôbec nie vynútiteľná, zachovať dohodnuté prímerie nepomôžu ani zmluvy o prímerí a všetko ich právne zabezpečenie; keď sa naskytne príležitosť budú viesť vojnu ďalej. *Právo potrebuje mravný základ*. Pre *nový svetový poriadok* to znamená:
 - Lepší svetový poriadok nemožno vytvárať či dokonca vynucovať len zákonmi, konvenciami či nariadeniami.
 - Nasadenie pre ľudské práva predpokladá vedomie *zodpovednosti a povinnosti*, pre čo musia byť zároveň oslovené hlava a srdce človeka
 - Právo bez étosu nemá dlhé trvanie, preto tiež nebude nový svetový poriadok bez svetového étosu. „*Svetový étos*“ neznamená teda *‘svetovú etiku’* v zmysle určitej *filozofickej alebo teologickej náuky o mravnom správaní, hodnotách a normách*, ale *značí základné mravné správanie človeka chápaného individuálne alebo kolektívne*“, vysvetľuje Küng.

Ozajstný etický čin je – ako čin umelca – *objavom* a *tvorbou*. Etika chce apelovať hlbšie k *prameňom*, z ktorých pochádzajú naše činy. *Etika* svojím apelom idúcim do hĺbky človeka chce zmeniť ľudské *spôsoby existencie*. Vyzýva ho, aby odhalil, čo je jeho *étosom*, a aby to, čo odhalil urobil vlastným *spôsobom existencie*. Objaviť *svoj étos* znamená nadobudnúť schopnosť nejakej tvorby (J. Tischner). V každom prípade je *znameníím čias*, že v súčasnosti aj osvedčení a realistickí štátnici prijímajú ako základ *svetového étosu* dva základné princípy:

- *S každým človekom sa musí zachádzať ľudsky*
- *Čo chceš aby sa robilo tebe, rob aj iným*

Tieto dva princípy majú byť nezvratnou, bezpodmienečnou normou vo všetkých oblastiach života, v rodine a v spoločenstvách, rasách, národoch a náboženstvách. Na ich základe sa radou *Inter Action* schvaľujú štyri nezvratné pokyny, v ktorých sa všetky náboženstvá môžu zhodnúť. Stručne by sme ich mohli vyjadriť etickými imperatívmi ako sú „spravodlivosť“, „pravda“, „ľudskosť“:

- povinnosť vytvárať kultúru nenásilia a úcty ku všetkému živému
- povinnosť vytvárať kultúru solidarity a spravodlivý hospodársky poriadok
- povinnosť vytvárať kultúru tolerancie a život vo vierohodnosti
- povinnosť vytvárať kultúru rovnosti a partnerstva muža a ženy.

Prínos svetových náboženstiev k svetovému étosu

Hinduizmus.

Bhagavadgíta najznámejšia a najvplyvnejšia indická svätá kniha je zároveň veľkým etickým dokumentom ľudstva lebo:

- Je dogmaticky otvorená
- Má realistické východiská (bojisko života)
- Zastupuje svetový étos: nie „etika“ v zmysle etického systému, skôr „étos“ v zmysle mravného konania. Angažovanosť vo svete bez náruživosti a posadnutosti. Tejto aktivite by mohol prisvieďčať žid, kresťan, moslim, budhista či konfucian.

Čínske náboženstvo.

Pre svetový étos je prínosný pôvodný konfucianizmus, ktorý znovu objavuje hodnotu človeka a posilňuje jeho vôľu po sebazachovaní, jeho zmysel pre realitu, morálne kvality a vytrvalosť, ktorý:

- pestuje humanitu – pravú ľudskosť – ako ústrednú hodnotu
- vidí človeka ako súčasť spoločnosti, nie ako izolované indivídium
- tak buduje vzťahy v spoločnosti na všeobecne platných etických hodnotách, nezávislých na aktuálnych záujmoch.

V rámci svetového poriadku bude treba zohľadniť to, čo Konfucius vždy zdôrazňoval: prednosť étosu pred hospodárstvom a politikou a prednosť eticky zmýšľajúcej osoby pred inštitúciami. Pritom nezabudnúť na:

- hospodársky poriadok, ktorý aj pri uznaní ľudskej túžby po zisku zároveň odkazuje k tradičným povinnostiam a sociálnej zodpovednosti

- *politický poriadok*, ktorý je určovaný aj „zlatým pravidlom“
- *harmóniu človeka s prírodou*, ktorá spája ekonómiu s ekológiou
- *interpretáciu skutočnosti*, ktorá zostáva otvorená pre veľkosť „Nebies“, pre transcendentnú dimenziu

Budhizmus

Špecifický prínos budhizmu k svetovému étosu: všade je potrebný jednotlivec. Každý musí kráčať svojou cestou sám za seba. Človek sa stáva sám sebou, tým, čím je. Človek sa stáva človekom tým, že sa zdokonaľuje v ľudskom konaní. Zásadné pritom je pokiaľ je to možné zabudnúť na svoje ja a zdokonaľovať sa v nesebeckosti. Nesebeckosť je predpokladom toho, aby človek voči všetkým živým tvorom prejavoval:

- namiesto odmietania a obmedzovania nekonečnú *láskavosť (maitrí)*
- namiesto závidosti tichú *radosť z radosti druhého (mudita)*
- namiesto túžby po moci, úspechu a prestíži neotrasiteľný *pokoj (upékša)*

Viac *súcitú*, zmierlivosti, miernosti, veselosti, tolerancie a harmónie v Budhovom duchu by v novej svetovej konštelácii mohlo priniesť úžitok celému ľudstvu.

Judaizmus

Judaizmus by mal do novej svetovej epochy vnieť celé svoje úžasné *náboženské a etické dedičstvo*. Tento ľud by mohol budúcemu *spoločnému ľudskému étosu* ponúknuť *desatoro prikázaní*. Táto „abeceda ľudského konania“ bude musieť v období *globalizácie* platiť tiež v *svetovej politike a v svetovom hospodárstve*. Bez svetového étosu hrozí, že sa svetová politika a svetové hospodárstvo ocitnú vo svetovom *chaose*. V každom prípade platí: bez svetového étosu nie je možný žiadny lepší, žiadny *spravodlivejší* svetový poriadok, zdôrazňuje Küng.

Kresťanstvo

Čo môže do novej svetovej konštelácie priniesť kresťanstvo?

- Namiesto toho, aby odsudzovalo modernu, by malo *podporovať jej humánný obsah*: žiadny tradicionalizmus alebo fundamentalizmus, žiadna subkultúra medzi ostatnými kultúrami – či už katolíckej, pravoslávnej alebo protestantskej proveniencie.
- Malo by zároveň *potierať* nehumánne postoje moderny a jej *deštruktívne účinky*
- Tým by sa moderna a antimoderna posunuli k odhaleniu *nových dimenzií nádeje* (kozmickej, antropologickej, sociálnej, náboženskej). Nové usporiadanie sveta vyžaduje

nový svetový poriadok („new world order“), ktorý nemožno nastoliť bez podpory náboženstva zo strany všetkých národov.

Islam

Aká budúcnosť čaká islam? Aký budú dediči tohto náboženstva a kultúry?

- Budú to *modernisti* a *sekularisti*, ktorí sa domnievajú, že sa môžu islamu a náboženstva vôbec vzdať?
- Alebo to budú *tradicionalisti* a *fundamentalisti*, ktorí sa domnievajú, že prostredníctvom presného dodržiavania náboženských predpisov môžu tejto spoločnosti znovu poskytnúť nový duchovne – morálny základ? Küng hovorí, že by rád dúfal, že sa celkom nepresadia ani jedni, ani druhí, ale že väčšiu váhu získajú znovu tí, ktorí chcú zachovať podstatu islamu, ale zároveň tiež chcú preniesť posolstvo Koránu do súčasnosti. Na základe Koránu môžu moslimovia dospieť k ľudským právam „zvnútra“ islamu, a zasadiť sa tak pritom o svetový étos v prospech svetového mieru a svetovej spravodlivosti. „*Praj ľudom čo si sám praješ, a tak budeš moslimom*“, povedal raz prorok Mohamed čím vyjadril všeobecne platné zlaté pravidlo.

Literatúra

Brázda, R.: *Ethicum*. Zlín: Radim Bačuvčik – Verbum, 2010, s. 13-15, 37, 39-40.

Heller, J.: *Hlubinné vrty. Rozbory biblických statí a pojmu*. Praha: Kalich, 2008, s. 185.

Küng, H., Kuschel, K.-J.: *Prohlášení ke světovému étosu. Deklarace Parlamentu světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1997, s. 5.

Küng, H.: *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 13-14, 107-110, 120, 123 132-134, 141-142.

Küng, H.: *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2006, s. 22-23, 84-85, 145-146, 180,218, 257, 296-297.

Sokol, J.: *Etika a život. Pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad. 2010, s. 81.

Tischner, J.: *Ako žiť? Uvedenie do kresťanskej etiky*. Bratislava: Serafín, 2005, s. 98-100.

Tresmontant, C.: *Bible a antická tradice. Esej o hebrejském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 119.

